

فرخ امینزاده

رشد جمعیت و مسائل نیروی انسانی در ایران

مسئله زیادی جمعیت در ایران از نظر کمبود منابع برای تعذیله آن مطرح نیست ، ولی آهنگ افزایش آن چنان است که کشور را با بعضی مسائل اجتماعی و اقتصادی مواجه می‌سازد . میزان افزایش جمعیت کشور در حدود ۳ درصد است و این رشد هرگز در ایران سابقه نداشته است . در نتیجه ، برای جبران این افزایش جمعیت ضرورت دارد که توسعه بهره برداری از منابع افزایش یابد و تولید شتاب پیشتری داشته باشد .

در چنین وضعی توجه به مسائل جمعیتی حائز اهمیت بسیار است . امروزه پیش‌بینی جمعیت یکی از ابزارهای اساسی تنظیم سیاست و برنامه ریزی توسعه اقتصادی و اجتماعی است . بعلاوه ، میزان نیروی انسانی آماده برای تولید ژروتهای اقتصادی در یک جامعه ، مخصوصاً عرضه نیروی انسانی ، بستگی زیاد با تحولات جمعیت دارد . رشد سریع جمعیت عامل بسیار مهمی برای تغییرساخت نیروی انسانی است .

کشور ایران دارای سرزین وسیعی است به مساحتی در حدود ۱/ سیلیون کیلو مترمربع . جمعیت کشور در سال ۱۳۴۵ ، ۷/۵ میلیون نفر و نسبت جمعیت به هر کیلو مترمربع ۶ نفر بوده است .

اولین سرشماری عمومی نفوس ، که در سال ۱۳۳۵ انجام گرفت ، جمعیت کشور را ۱/۸ میلیون نفر نشان می‌داد . اگر نتایج دو سرشماری عمومی نفوس کشور را با هم مقایسه کنیم ، رشد جمعیت در فاصله سالهای ۱۳۳۵ - ۱۳۴۵ از ۳ درصد در سال تجاوز می‌کند . این رشد در حدود ۲ یا ۳ برابر رشد جمعیت در کشورهای صنعتی اروپاست .

در مورد توزیع جمعیت بر حسب سن می‌توان گفت که در سال ۱۳۳۵ در حدود ۴۲ درصد جمعیت کشور کمتر از ۵ سال داشتند و گروههای ۵-۱۰ ساله در حدود ۴۰ درصد و ۴ درصد بقیه جمعیت را افراد بیش از ۱۰ سال تشکیل می‌داده اند . در سال ۱۳۴۵ نسبت گروه سنی کمتر از ۵ سال به ۴۶ درصد افزایش یافت و ۵۰ درصد جمعیت در گروههای ۱۰-۱۴ ساله قرار داشتند و نسبت گروه سنی ۱۵-۲۰ ساله به بالا در حدود همان ۴ درصد بود . مقایسه

ترکیب سنی جمعیت در دو سرشماری نشان دهنده اینست که جمعیت ایران در فاصله ۱۰ سال گرایش شدیدی به جوانترشدن پیدا کرده است. از نقطه نظر توزیع جغرافیایی جمعیت، هنوز بیشتر جمعیت کشور در روستاهای زندگی می‌کنند. میزان شهرنشینی که در سال ۱۳۴۵ می‌ویک درصد بود، و در سال ۱۳۶۵ به ۳۹ درصد رسید.

از خصوصیات مهم جمعیتی کشور، می‌توان از پیشرسی و عمومیت ازدواج یاد کرد و تجرد سلطق که در حدود ۱۱٪ است و این عامل در رشد سریع جمعیت تأثیر زیاد دارد.

پیش‌بینی جمعیت ایران

برای شناخت حجم جمعیت در سالهای آینده دو فرض برای باروری و یک فرض برای مرگ و میر در نظر گرفته شده است.

۱. تحول میزان باروری: طبق نتایج سرشماری سال ۱۳۶۵، میزان باروری عمومی برای هر هزار زن از ۱۱ تا ۱۴ ساله در حدود ۲۳۵ در هزار بوده است.

اولين فرض در این باره، ثابت گرفتن میزان باروری بين سالهای ۱۳۶۵-۱۳۴۰ است و دوسيں فرض اينست که با توسعه سواد و اشتغال زنان میزان باروری نيز رويه کاهش می‌گذارد و به ۱۸۰ در هزار ذر پایان مرحله تقليل می‌يابدو يا، به عبارت ديگر، ۲۰ درصد کمتر می‌شود.

۲. تحول مرگ و مير: برای تحول مرگ و مير فرض براینست که میزان مرگ و مير به تدریج و به طور مداوم از ۱۳۶۵ تا ۱۳۴۰ رويه کاهش خواهد گذاشت و، در نتیجه، اميد زندگی در بدعتولد، ياعمر متوسط، در سالهای آینده به شرح زیر تحول پیدا خواهد کرد.

۱۳۶۰	۱۳۵۰	۱۳۴۰	۱۳۳۰	۱۳۲۰	۱۳۱۰	۱۳۰۰	۱۲۹۰
تا							
۱۳۶۰	۱۳۵۰	۱۳۴۰	۱۳۳۰	۱۳۲۰	۱۳۱۰	۱۳۰۰	۱۲۹۰
سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰	سال ۱/۵۰ سال ۵۰ سال ۱/۶۰ سال ۰

تغییرات جمعیت، با توجه به شرایط فروض فوق الذکر، به شرح زیر خواهد بود:

فرض اول (ثبت باروری ۱۳۶۰، ۱۳۵۰، ۱۳۴۰، ۱۳۳۰، ۱۳۲۰، ۱۳۱۰، ۱۳۰۰، ۱۲۹۰)

و کاهش تدریجی ۵۰۱۳۹۰، ۴۲۶۹۶۴، ۳۹۶۱۸۸، ۲۵۶۹۴۰، ۲۶۰۰۸۹ و مداوم مرگ و مير)

فرض دوم (کاهش باروری ۴۶۶۹۳۹، ۴۰۰۸۸۸، ۳۵۶۳۲۰، ۳۰۰۴۴۰، ۲۶۰۰۸۹ و مرگ و مير)

میزان رشد جمعیت با توجه به فروض فوق الذکرچنین خواهد بود:

سال	۱۳۶۰	۱۳۵۰	۱۳۴۰	۱۳۳۰	۱۳۲۰	۱۳۱۰	۱۳۰۰	۱۲۹۰
تا								
فرض ۱								
فرض ۲								

برمبانای این پیش‌بینی، رشد جمعیت در آینده خیلی سریع خواهد بود، بطوریکه در سال ۱۳۶۰، براساس فرض ۱، جمعیت کشور به ۱۰ میلیون نفر و، براساس فرض ۲، به ۷۴ میلیون نفر خواهد رسید.

با در نظر گرفتن اینکه تحولات اقتصادی-اجتماعی کشور در سالهای آینده، که بدون شک در میزان بازوری زنان تأثیر زیادی خواهد داشت، می‌توان فرض دوم را به عنوان بنای محاسبات جمعیت فعال پذیرفت.

جمعیت فعال

طبق سرشماری سال ۱۳۴۰، جمعیت فعال کشور (ده سال به بالا) در آن سال ۸/۰۰ میلیون نفر بود؛ یعنی در حدود ۸/۰ درصد جمعیت کل کشور را در بر می‌گرفت. میزان فعالیت مردان ۱/۸ درصد وزنان ۶/۸ درصد بود. می‌توان میزان فعالیت مردان را تا حدودی طبیعی و مترقب به حقیقت دانست، ولی میزان فعالیت زنان خیلی کمتر از واقعیت به نظر می‌رسد، معذلک هرگاه میزان فعالیت زنان ایران را با دیگر کشورهای اسلامی، مانند پاکستان (۸/۸ درصد)، یا سوریه (۲/۴ درصد)، مقایسه کنیم، این میزان تا حدودی واقعی جلوه می‌کند. از یکسو نیز می‌دانیم که مشارکت زنان در کارهای کشاورزی در ایران خیلی زیاد است، مخصوصاً در کرانه‌های بحر خزر، که در آنجا برنجکاری رواج دارد، میزان فعالیت زنان باید خیلی پیش از این باشد.

شاید دلیل این امر تعاریف و معناهیم بکار برده شده در سرشماری باشد که بیشتر زنان واخانه دار شناخته است.

در سورد توزیع جمعیت فعال بر حسب بخش‌های عمدۀ فعالیتهای اقتصادی، در سال ۱۳۴۰ بیش از ۴۴ درصد جمعیت در بخش کشاورزی، ۲۳ درصد در بخش صنایع، ۳۳ درصد در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند.

برای پیش‌بینی جمعیت فعال، باید در مورد میزان فعالیت بر حسب گروه سنی و جنس فروض مختلف دور نظر گرفت و در زینه‌های مختلف از قبیل توسعه آموزش و پرورش، تمایلات مربوط به توسعه تعلیم و تربیت، شهرنشینی، و سن ازدواج دختران را برای تعیین تحول میزان

فعالیت زنان و مردان بورد توجه قرار داد. براین اساس، جمعیت فعال کشور بر حسب جنس در سالهای آینده به شرح زیر برآورده شده است:

جدول I. (ارقام به هزار نفر)

سال	مرد	زن	جمع کل	میزان افزایش در هرچ سال
۱۳۴۰	۶۶۹۶۷	۱۴۰۹۰	۸۶۰۰۸	-
۱۳۵۰	۷۶۹۶۳	۱۴۳۱۳	۹۶۲۷۶	۱۴۲۱۸
۱۳۶۰	۹۶۱۰۰	۱۴۶۳۵	۱۰۶۷۳۵	۱۴۴۰۹
۱۳۷۰	۱۰۶۲۹۶	۲۴۴۰۴	۱۲۴۳۳۷	۱۴۶۰۲
۱۳۸۰	۱۱۶۰۱	۲۶۵۲۱	۱۴۱۲۲	۱۴۷۸۵

براساس این پیش‌بینی، جمعیت فعال کشور از ۸ میلیون نفر در سال ۱۳۴۰ به ۱۴/۱ میلیون در سال ۱۳۶۰ خواهد رسید و ۶ میلیون نفر بر تعداد جمعیت فعال کشور افزوده خواهد شد. بنابراین، لازم است که برنامه‌هایی برای استفاده بهتر و منطقی از این سیع عظیم انسانی تهیی و تنظیم گردد.

از نظر تحولات جمعیتی، این پیش‌بینی تا حدودی قابل قبول است و تنها تغییری ممکن است در آن بوجود آید تغییر میزان فعالیت زنان خواهد بود. چنانکه جدول I ضمیمه نشان می‌دهد، میزان فعالیت عمومی از ۳۰/۸ درصد در سال ۱۳۴۰ به ۲۹/۶ درصد در سال ۱۳۶۰ تقلیل پیدا خواهد کرد و همینطور میزان فعالیت مردان از ۱/۸ درصد به ۱/۷ درصد کاهش خواهد یافت، در حالی که میزان فعالیت زنان از ۸/۸ درصد به ۷/۷ درصد افزایش پیدا خواهد کرد. از میزان فعالیت جوانان و پیران، در اثر توسعه تعلیم و تربیت و عوامل اجتماعی، در سالهای آینده کاسته خواهد شد.

نیروی انسانی جدید و افرادی که از بازار خارج می‌شوند

جدول II رشد خالص نیروی انسانی فعال در فاصله ۲ سال آینده را نشان می‌دهد. رشد خالص نیروی انسانی عبارتست از تفاضل نیروی انسانی جدیدی که وارد فعالیت می‌شود و آنها بی‌که به علل بازنشستگی و مرگ و میر از بازار کارخارج می‌شوند. موضوع قابل توجه اینست که میزان نیروی کار جدیدی وارد بازار می‌شود مرتباً رویه افزایش است.

جدول II. جمعیت فعال جدید و افرادی که از بازار کار خارج می‌شوند

سال	جمعیت فعال جدید (ارقام به هزارنفر)	افرادی که از بازار کار خارج می‌شوند
۱۳۵۰-۱۳۴۰	۱۶۶۷	۴۴۹
۱۳۰۰-۱۳۵۰	۱۶۹۴۸	۴۸۹
۱۳۶۰-۱۳۵۰	۲۶۱۶۸	۵۶۶
۱۳۶۷-۱۳۶۰	۲۶۳۹۳	۶۰۸

بطوریکه از جدول فوق برسی آید، در حدود یک چهارم جمعیت فعال در هر دوره پنج ساله از بازار کار خارج می‌شوند.

پیش‌بینی اشتغال

برای پیش‌بینی اشتغال، ابتدا باید تولید و قدرت تولیدی را پیش‌بینی کرد. در اینجا باید خاطر نشان ساخت که پیش‌بینی اقتصادی کامل و قطعی مطرح نیست، بلکه سعی براینست که حجم تولید تاحدود اسکان در بخش‌های مختلف نشان داده شود. برای پیش‌بینی رشد اقتصادی کشور تا ۱۳۶۵ دو فرض در نظر گرفته شده است. اولین فرض مبنی براینست که هدفهای برنامه چهارم عمرانی کشور تحقق یابد و ده درصد رشد تولید ناخالص داخلی تاسال ۱۳۶۵ حفظ شود. فرض دیگر اینست که رشدی که در گذشته مشاهده شده است با همان آهنگ در سالهای آینده ادامه یابد. جدول III ارقام سربوط به دو فرض مذکور را از یکسو و پیش‌بینی جمعیت را از سوی دیگر نشان می‌دهد.

جدول III. پیش‌بینی تولید ناخالص داخلی* و جمعیت از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۵

سال	تولید ناخالص داخلی (فرض ۱) (فرض ۲)	تولید ناخالص داخلی (فرض ۱) (فرض ۲) +	رشد جمعیت (فرض ۱)	رشد جمعیت (فرض ۲)
۱۳۶۰	۲۲۶۰۵۶	۲۲۶۰۵۶	۳۷۳	۳۷۳
۱۳۶۱	۲۶۰۸۹	۲۶۰۸۹	۵۱۴	۵۱۴
۱۳۶۲	۳۰۴۴۴۰	۳۰۶۶۴۰	۷۲۳/۶	±۸۱۳/۴
۱۳۶۳	۳۵۶۳۲۰	۳۶۶۱۸۸	۱۰۳۸/۱	۱۶۲۷۵/۳
۱۳۶۴	۴۰۶۸۸۸	۴۲۶۹۶۴	۱۵۲۳/۷	۲۰۴۹/۴
۱۳۶۵	۴۶۶۹۳۹	۵۱۶۳۹۰	۲۶۲۷۹/۷	۳۳۷۵/-

* تولید ناخالص داخلی به نسبت ثابت بر مبنای سال ۱۳۶۵ (به میلیارد ریال).

+ ادامه رشد با آهنگ گذشته.

± ادامه رشد برنامه چهارم.

برآورد تحولات آینده قدرت تولیدی برحسب بخشهای عدهٔ فعالیتهای اقتصادی کار بسیار مشکلی است. بدینجهت، برای پنج سال اول همان هدف برنامه عمرانی چهارم کشور، یعنی افزایش قدرت تولیدی به نسبت \pm درصد در سال، در نظرگرفته شده است. واین رشد \pm درصد برحسب بخشهای عدهٔ فعالیت اقتصادی توزیع شده است. درفرض رشد تولید ناخالص داخلی، میزان افزایش قدرت تولیدی در پایان دوره به $\frac{1}{2}$ درصد در سال خواهد رسید. درحالی که براساس فرض دوم قدرت تولیدی $\pm 5\%$ درصد در سال رشد خواهد داشت.

درفرض اول میزان افزایش سالانه اشتغال در حدود \pm در سال خواهد بود در حالیکه درفرض دوم از ± 2 درصد تجاوز نخواهد کرد. به عبارت دیگر، درصورت تحقق فرض اول، حجم اشتغال از $4/7$ میلیون نفر در سال 1345 به $13/8$ میلیون نفر در سال 1365 افزایش پیدا میکند. درفرض دوم حجم اشتغال در حدود $\pm 1/6$ میلیون نفر خواهد بود (جدول III ضمیمه). از نظر یکاری درفرض اول میزان یکاری در حدود \pm درصد خواهد بود، در حالیکه درصورت تحقق فرض دوم برای بیش از 10 درصد جمعیت فعال اسکان اشتغال فراهم نخواهد شد.

نتیجه

دراین بررسی سعی شده است تأثیر افزایش سریع جمعیت بر روی حجم جمعیت فعال نشان داده شود. بطوریکه ملاحظه شد، برای مقابله با این رشد سریع باید تولید سرانه افزایش یابدو اقتصاد کشور رشد قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. درنتیجه، حجم اشتغال افزایش باید ویکاری تقلیل پیدا کند. ولی آنچه مسلم است ایست که نمی‌توان اقتصاد کشور را همیشه در حال رشد زیاد نگاهداشت و رشد سریع و مداوم با رسیار سنگینی است که تحمل آن خیلی مشکل می‌نماید والبته ساده‌ترین راه این خواهد بود که در رشد جمعیت تغییراتی به وجود آید. هرچند که تغییرات جمعیتی آنی نیست وزان لازم دارد، بهرحال این تصویر از اشتغال کشور در سالهای آینده لزوم محدود کردن حجم جمعیت را برای کم کردن یکاری از هم‌اکتون نشان می‌دهد.

جبل صبيح

جدول III ضمیمه

پیش بینی جمعیت فعال، نیروی انسانی جدید و افرادی که از بازار کار خارج می‌شوند

از سال ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱

گروه‌های سنی	جمعیت فعال در سال ۱۹۶۶	جمعیت فعال در سال ۱۹۷۱	نیروی انسانی جدید بین سالهای کار خارج می‌شوند بین سالهای ۱۹۶۶-۱۹۷۱	افرادی که از بازار
۱۴-۱۰	۸۲۵۴۹۹۴	۸۷۷۶۹۰۸	۸۷۷۶۹۰۸	۸۷۷۶۹۰۸
۱۹-۱۵	۱۱۶۷۴۶۹۲۸	۱۰۳۱۱۴۵۹۹	۴۸۵۶۹۰۸	۲۱۰۰۹۳
۲۴-۲۰	۱۶۲۶۶۰۵۵۵	۱۰۴۰۵۰۸۴۶	۲۸۰۰۹۱۸	۲۱۰۰۹۳
۲۹-۲۵	۱۰۰۷۸۶۳۹۱	۱۰۲۶۷۶۶۶۸	۲۳۶۱۱۳	۲۱۰۰۹۳
۳۴-۴۰	۸۹۶۴۶۳۷	۱۰۰۵۷۶۲۶۸	۱۰۰۵۷۶۲۶۸	۲۱۰۰۹۳
۳۹-۴۵	۷۵۰۰۶۳۳	۸۷۳۴۳۹۸	۷۷۴۶۶۹	۲۱۰۰۹۳
۴۴-۴۰	۶۱۶۰۹۷۸	۷۷۴۶۶۹	۷۷۴۶۶۹	۲۱۰۰۹۳
۴۹-۴۵	۴۹۱۰۹۰۸	۵۷۲۶۷۳۱	۳۶۶۲۶۴۳	۵۵۰۱۴۴
۵۴-۵۰	۳۶۹۰۳۱۷	۴۳۶۰۸۶۴	۵۳۶۰۱۴	۵۳۶۰۱۴
۵۹-۵۵	۲۶۸۰۶۴۳۴	۳۱۵۶۸۰۳	۷۷۶۸۰۵۰	۷۷۶۸۰۵۰
۶۴-۶۰	۱۷۵۰۷۶۹	۱۹۵۰۵۸۴	۱۶۴۶۲۷۳	۱۶۴۶۲۷۳
۶۹-۶۵	۱۶۶۰۷۲۴	۱۷۸۰۱۱۷	۴۴۸۰۸۲۵	۱۶۲۱۷۶۹۱۹
جمع	۸۰۶۵۸۰۲۹۴	۹۰۴۷۷۶۱۳۳	۱۰۶۹۶۰۷۴۴	

جداول III

قدرت تولیدی واحد انتقال بر حسب بخش‌های عمله فعالیت اقتصادی (نوسان)

دبیله جدول III

جنس:	ذکر	زن
تولید	تولیدی	تولیدی
اشتعال	اشتعال	اشتعال
قدرت تولیدی	قدرت تولیدی	قدرت تولیدی
خدمات:	خدمات:	خدمات:
تویید	تویید	تویید
اشتعال	اشتعال	اشتعال
قدرت تولیدی	قدرت تولیدی	قدرت تولیدی
تولید	تولید	تولید
اشتعال	اشتعال	اشتعال
قدرت تولیدی	قدرت تولیدی	قدرت تولیدی
جنس:	ذکر	زن

۱- تولید ناخالص داخلی به بیلیارد ریال
۲- اشتغال به هزار تن

ایران

تولید ناخالص داخلی، قدرت تولیدی و اشتغال بر حسب بخش‌های عمله فعالیت اقتصادی (فرض ۲)

دبیلہ جدول VI

برق، آب، گاز؛ تولید اشتعال	۱۲۳/۲	۳۲/۸	۸۱/۶	۲۰۳
قدرت تولیدی حول و قل و ارزیباتلز؛	۹۸	۱۷۸	۴۱۷	۶۷۲
قدرت تولیدی اشتعال	۱۳۳۶۸۰۰	۱۸۸۳۶۳۰۶	۲۰۷۶۱۱۷۸	۳۶۰۶۸۲۱
قدرت تولیدی اشتعال	۵۲/۹	۸۵۰۲	۱۳۷/۲	۲۳۰/۹
قدرت تولیدی اشتعال	۳۱۰	۴۱	۱۳۷/۲	۶۴۷
قدرت تولیدی اشتعال	۱۷۰۶۰۵۹۷	۲۰۷۶۶۱۶	۲۶۳۶۶۷۲	۳۴۳۶۶۹۲۹
بانک و بازار گازی؛ تولید اشتعال	۱۰۰/۷	۱۴۷/۹	۲۱۷/۲	۳۱۹
قدرت تولیدی اشتعال	۰۰۴۳	۷۲۹	۱۰۶۲	۱۲۲۳
قدرت تولیدی اشتعال	۱۳۸۶۰۷۵	۱۶۴۶۰۳۳	۲۰۴۳۸۰	۲۶۰۶۷۹۰
قدرت تولیدی اشتعال	۱۰۳/۰	۲۳۷/۹	۳۴۵۰/۷	۰/۰
قدرت تولیدی اشتعال	۱۱۱۶۳۷۹	۱۳۲۶۳۱۳	۱۵۷۶۸۴۹	۱۹۲۶۱۰۲
خدمات؛ تولید اشتعال	۱۱۱۶۳۷۹	۱۳۲۶۳۱۳	۱۵۷۶۸۴۹	۱۹۲۶۱۰۲
جسی:	۰	۸۱۳/۴	۲۰۴۹/۴	۳۳۷/۰
تولید اشتعال	۹۶۰۲۳	۷۶۴۶۹	۱۳۶۷۴	۱۳۶۸۳۷
قدرت تولیدی اشتعال	۶۸۶۸۱۷	۱۲۱۶۸۹۸	۱۶۹۶۷۳۶	۲۴۳۶۹۱۱

پرتابل جامع علوم انسانی

- ۱- تولید ناخالص داخلی به سیلارڈیال
- ۲- اشتغال به مرافر